

סימן 5

בדין דברי תורה שבדפוס שגויים משתמשים בהם לתשמישי חול.

שאלה: לאחר שאלהי ישענו עזר לנו ברוב חסדיו כשהשמן המשחית הנאצי כרע ונפל שדוד יצאו אסירי עני וברזל משעבוד לגאולה, ומאפלה לאור גדול לאחר תיותם כלואים ומסוגרים בין חומות הגיטו שהאויב האכזרי ימ"ש הקים כדי לכלות ברעה את עם בני ישראל זרע קודש בם בחר לו יה למגולתו, והנה כשאך יצאנו מבין החומות וראינו את גודל החורבן והשואה שהאויב המיט על קהלות הקודש בארץ ליטא, חשכו עינינו ודאב לבנו למראה השממה והחרם שהוא גרם לערים ואמהות בישראל שהיו מפורסמות בכל העולם כמקומות תורה ששלחו את מעינותיהם חוצה לכל תפוצות ישראל, ומפינו התפרצה הזעקה: אוי לנו כי נדמינו, כי נשארנו עתה מעט מהרבה בעוד שארזי הלבנון אדירי התורה נדם קולם כשהוכרעו לטבח, אתה ה' אלהים על מה עוללת לנו ככה?

והאודים המוצלים מאש שנשארו בחיים בחמלת ה' עליהם כשהתקרבו אחד אל אחד מתוך רצון לקומם את הריסות בית היינו נוכחו עד מהרה לדעת כי כל המקודש מחכירו חרב יותר, מפני שידו פרש צר על כל מחמדינו וכללה את חמתו וחרון אפו, לא רק בגופות המוני בית ישראל להמיתם בכל מיני מיתות משונות, אלא הוא שלח את עברתו גם בחיי רוחנו בשרפו ובהאכידו את ספרי קדשינו עד כי לא היה נמצא במציאות שום ספר מספרי הקודש, בכל העיר קובנת, אי אפשר היה להשיג בשום אופן לא גמרא ולא סידור לא הומש ולא נ"ך בשעת השיחרור.

אולם כעבור איזה שבועות הצלחתי למצוא אחרי חיפוש ממושך ארגזים מלאים עם ספרים במחסן בית המכס, הספרים הללו

שאלות ותשובות ממעמקים

קעג

היו שייכים אי פעם ליהודי המבורג כי כשהגרמנים הארורים ימ"ש גירשו את יהודי המבורג ממקום שישבו במשך דורות הם באו אליהם במרמה כדרכם ואמרו להם שהם מובילים אותם ליישב אותם במדינות המזרח כגון ליטא וכו', ולכן עליהם לקחת אתם את כל מטלטליהם, והיהודים האומללים הללו האמינו לתומם לדברי הרוצחים, וארזו את כל הפציהם ומטלטליהם ובין היתר את ספרי הקודש שהיו להם. ושמו לדרך הגלות את פעמיהם יחד עם מטלטליהם, אבל עד מהרה נוכחו לדעת כי הגרמנים האכזרים אך תואנה היתה בפיהם בשקרם להם, כי כולם הובלו למבצר התשיעי שעל יד קובנה הידוע לשמצה כמקום שבו שפכו האכזרים את דם אחינו ואחיותינו הקדושים כמים, ובמקום הזה שישאר לדראון עולם כמזכיר הטאת ועון לעם הרוצחים הגרמנים, הושמדו גם יהודי המבורג הי"ד כיתר אחיהם הקדושים שהובאו לשם ממקומות אחרים, ובעוד שאת כל מטלטליהם שהם הביאו אתם בוזזו הרוצחים הרי את ספרי הקודש שהם הביאו שמו הרוצחים למשמרת בבית המכס שלהם.

מובן מאליו כשמצאתי את הספרים הללו של יהודי המבורג שמחתי עליהם כמוצא שלל רב, והכנסתי אותם לבית המדרש של הויסמאן, למען יעמדו שמה ויהיו מצויים לכל דורש, והנה אז בשעה שהכנסתי את הספרים לבית המדרש הנ"ל בא אלי השמש של בית המדרש ר' ראובן וסיפר לי בדמעות שלישי איך שראה כמו עיניו שהגוים כורכים בשוק הדגים, דגים מלוחים וכל מיני דברים אחרים בדפים של ספרי קודש שמי"ן ורמב"ם טור ושולחן ערוך ועוד שהובאו לשם מהמחסן של דפוס ראם בוויילנא.

ונשאלה השאלה האם מוטלת עלינו החובה לגאול את דפי הספרים הללו מידי העכו"ם כדי שלא ינהגו בהם מנהג בזיון, ואם נגאול אותם כדת מה לעשות עם הדפים הללו, כי לשימוש הם אינם ראויים מאחר שהם דפים בודדים ובלתי מסודרים בספרים ולא יצלחו ללימוד, האם עלינו לגנוז אותם, ומחו סדר הגניזה.

תשובה: במסכת שבת דף קט"ו ע"ב תנן, כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקורין בהם ובין שאין קורין בהן ואף על פי שכתובים בכל לשון טעונים גניזה, וברא"ש שם כתב וז"ל הלכך האידנא שאנו כותבין תורה שבעל פה משום עת לעשות כולם הם פירושי המצות ועיקרי תורה ומצילין אותן מפני הדליקה ע"כ.

וכן הוא הדין להלכה בשו"ע או"ח סי' של"ד סעיף י"ב עיי"ש שפסק כל כתבי הקודש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם אפילו כתובים בכל לשון ואפילו כתובים בסם ובסיקרא וכו' מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום התורפה, (פי' מקום מגולה הפקר), עיי"ש באו"ח סי' קנ"ד סעי' ט' שכתב ספר תורה וה"ה ספרים והוסיף על זה במג"א וז"ל וגם בכל לשון דהא הש"ס הוא בלשון ארמי, ע"כ.

ומבואר מזה שלא רק בספר תורה הוא הדין הזה אלא בכל הספרים ובודאי שמה שהדפים הללו נמצאים בידי הגוים והם עושים בהם כל מידי דברי בזיון, בודאי שאין לך „מקום התורפה" גדול מזה, ולכן בודאי שמוטלת החובה עלינו להציל את הדפים הללו מידי טמאים שלא ינהגו בהם מנהג בזיון ומוטל עלינו לעשות הכל כדי לגאול את הדפים הללו מידיהם.

אמנם כדת מה לעשות עם הדפים הללו מאחר שהם לא יצלחו ללימוד בהיותם בלתי מסודרים לספרים שהחסר מרובה מן הנמצא? גם הדבר הזה הוא פשוט שלאחר הגאולה מיד הגוים החובה עלינו לגנוז את הדפים הללו, ומקור הדין הוא ברמב"ם פ"ו מהלכות יסודי התורה הלכה א' שכתב כל המאבד שם משמות הקדושים לוקה מן התורה, ובהלכה ח' כתב, וכן כתבי הקודש שבלו, או שכתבן עכו"ם יגנוז ע"כ, וכן כתב רש"י בשבת ד' ע"א שכל דבר קודש טעון גניזה, ומבואר מזה שכל עיקר יסוד הגניזה הוא מחמת השמות הקדושים הכתובים בספרים שאסור למוחקם ומכיון שאנו חוששים שהשמות יבואו לידי מחק לכן החובה היא לגנום.

ואף שהש"ך ביו"ד סי' רע"ו ס"ק י"ב כתב דאם לא נתכון לקדש את השם אין בו קדושה, בכל זאת גם אליבא דידיה אין היתר למחוק את השם אפילו אם הוא לא נתקדש אלא לצורך תיקון ומדרבנן מיהא אסור

שאלות ותשובות ממעמקים

קעה

לאבד, ולכן בספרים הנדפסים שלנו אף דמסתמא לא נתקדשו השמות בהם, מכל מקום טעונית הם גניזה ואסור לאבדן דמסתמא יש אזכרות בכל הספרים ולכן ספרים שבלו צריכין גניזה בקרקע, ועי' בספר מלמד להועיל, ובשו"ת משיב דבר ח"ב סי' פ' שהעלה דבסידורין וחומשין סתמא בקדושה קיימי.

והנה בשו"ת בית אפרים חלק יו"ד סי' ס"א כתב דגרם מחיקה שרי דעיקר האיסור של מחיקת השם אינו אלא אם הוא דרך השחתה וראיתו היא מהא דירושלמי סוטה פ"ג ה"ב, דאיתא שם אם עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה מגילתה נגנזת, והגניזה היתה תחת צירו של היכל כדי לשחקה עיי"ש והקשה בקרבן עדה איך מותר לתת אותה תחת הציר לשחקה הא הוי כמאבד בידים, אלא ודאי משום דהוי רק גרמא שרי, ועי' בס' מנחת פתים יו"ד סי' רע"ו סעיף ט' שכתב שמדברי הרמב"ם גם כן משמע שגרמא מותר שהרי הרמב"ם כתב דכל כתבי הקודש אסור לאבד בידים, ומזה משמע דרק בידים אסור אבל גרמא מותר.

אמנם בתשובות אבני נזר חלק יו"ד ח"ב סי' ש"ע הביא ראייה בשם הגאון מבעלזא ז"ל דמחיקת השם גם על ידי גרמא אסור מהא דאיתא בסוכה נ"ג ע"ב דהוי מספקא ליה לדוד אי שרי למיכתב שם אחספא ומשדי אתהומא, ואייתי אחיתופל ראייה מהשקאת סוטה שאמרה בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו ששם שנכתב בקדושה ימחה על המים, ומשמע דכל עיקר ספיקו של דוד היה משום איסור מחיקת השם אף דאינו אלא גרמא כמו בטובל וכתבו שם על בשרו דחשיב גרמא עיי"ש.

ובגליון אפרים שעל הירושלמי ראיתי דסבירא ליה בפירוש הירושלמי שהוא סובר שאסור למחוק את השם גם על ידי גרמא ודלא כפירוש בעל קרבן עדה הנ"ל, שהוא מפרש את הירושלמי הנ"ל באופן זה, תני מגילתה נגנזת תחת צירו של היכל ופריך למה בשביל לשחקה, בתמיה הרי ע"כ תשחק על ידי סביבת הציר וכי מותר לגרום מחיקת השם ומשני לול קטן היה שם כלומר, שהיה לול תחת הציר ושם היתה נגנזת ולא נשחקה, ועי' בספר „עין התכלת“ ובספר פרי יהושע שהוא מביא את זה.

ועי' עוד בתשובות הגאון ר' אליעזר גורדון זצ"ל סי' י"ב שכתב דהלבוש הרגיש בקושית הגאון מוהר"ש לאנדא זצ"ל בנו"ב מ"ת חלק א' סי' י"ז שתמה על הטור ושו"ע למה השמיטו הך דינא דמותר לגרום מחיקת השם, וכתב דס"ל להנך פוסקים דמכיון דאיתא במגילה ס"ת שבלה גונזין אותו בכלי חרס, מוכח מזה שאסור לגרום מחיקת השם דמה שהצריכו לתת אותו בכלי חרס דוקא הוא כדי שלא ירקב כ"כ במהרה דאע"ג דבודאי סוף כל סוף ירקב בקרקע מ"מ עושין כן כדי שלא ירקב מהרה ושלא יהיה כאילו הוא מוחקו בידיים.

הרי' מבואר מכל המובא דאפילו על ידי גרמא אסור למחוק את השם, ומהאי טעמא אנו נוהגין לגנות את השמות וכמו שמבואר בשו"ת כנסת יחזקאל סי' ל"ז דגם הספרים הנדפסים טעונים גניזה, ועי' עוד בספר שואל ומשיב מהדורה תליתאה חלק ג' סי' ט"ו שכתב גם כן דנוהגים בלבוב לגנוז את הספרים הנדפסים הקרועים אצל ת"ח כדין ספר תורה הטעון גניזה, וכל זה מחמת שלא יבואו לידי מחיקת השם כמבואר.

ולכן' בנידון דידן בודאי החובה מוטלת עלינו לגנוז את הדפים הללו לאחר גאולתם מידי הנכרים, כדי למנוע מהם מחיקת השם אפילו על ידי גרמא, ובני ישראל קדושים הם, כי לאחר שהוריתי שמצוה לגאול את הדפים הללו מידי העכו"ם חשכו השרידיים ניצולי הגיטו אוכל מפיהם, ובפרוטותיהם האחרונות פדו את הדפים הללו מידי הגוים כדי לגונזן כדין.

ובנוגע' לסדר הגניזה הוריתי לנהוג כפי המנהג הנהוג במדינת ליטא מקדמת דנא על פי הוראתו של רשכבה"ג מרן הגאון ר' יצחה אלחנן זצ"ל, שאת כל הספרים הבלואים והקרועים מבתי הכנסת ומשאר המקומות יש לשימם בשקים ולהובילם לבית הקברות ושם לקבור אותם בקרקע, בתוך קבר העשוי מקרשים כמו תיבה.

וכן' ראיתי בשו"ת זרע אמת בעקרי הר"ט או"ח סי' ח' אות י"ב שהתיר לקבור את השמות בשקים והעלה שאין צריך לקוברם בעומק של ג' טפחים אלא גם בעומק טפח אחד סגי, ועי' מש"כ בשאלת יעב"ץ ח"ב סי' ק"מ ובאוצר דינים ומנהגים ערך גניזה.